

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2013/04/kaposi-jozsef-interjuja-zavodszky-gezaval-tankonyvekről-tankonyvkiadásról-egy-tankönyvszerző-történész-szemevel-04-01-04/>

Kaposi József interjúja Závodszky Gézával tankönyvekről, tankönyvkiadásról egy tankönyvszerző történész szemével

A riport a TÁMOP 3.1.1.1. projekt támogatásával 2009 végén készült, de igencsak aktuális volta miatt közöljük. (A szerkesztő)

– Hogyan kerültél kapcsolatba a tankönyvekkel?

– 1968-ban hívtak a Tankönyvkiadó történelem–társadalomtudományi szerkesztőségébe. Ekkor már hatéves középiskolai tanári gyakorlatom volt. A kiadóban a középiskolai történelemtankönyvek szerkesztését bízták rám. Olyan neves szerzőkkel kerültem rögtön kapcsolatba, mint Unger Mátyás, Eperjessy Géza, Gyapay Gábor, Ritoók Zsigmond vagy Balogh Endre, aki a legkényesebb korszak, a negyedik osztályos tankönyv szerzőségét vállalta. Sajnos, Ritoók Zsigmond kivételével ma már egyikük sem él.

– És a tankönyvírással?

– Akkor tankönyvírásról még szó nemigen lehetett, mert a Kiadó vezetői körében élt egy olyan jelszó, hogy a szerkesztők ne írjanak tankönyvet. Ez nem volt éppen logikus, mert a legtöbb szakértelem és tapasztalat a szerkesztőknél halmozódott föl, és több szerkesztő később főiskolai, egyetemi tanári pályát futott be. Én például Unger Mátyás íróasztalához ültem, aki szintén dolgozott szerkesztőként. A Tankönyvkiadó egyébként számos művelt, kitűnően képzett, politikailag viszont gyanakvással kezelt embernek adott menedéket, akiket ott megtűrték, de más, frekvenciáltabb helyre nem kerülhettek.

– Melyik volt az első történelemtankönyv, amit írtál?

– Az első lépcső, ha jól emlékszem, az 1972-es párthatározathoz köthető. A verdikt tananyagcsökkentést írt elő. Ezt úgy ellenőrizték, hogy megszámozták, hány bekezdést, vagy sort húzott ki a szerző vagy a szerkesztő. Nekem akkorra már volt hat–hét éves tankönyvszerkesztői tapasztalatom, s a gimnáziumi első, második, harmadik és negyedik osztályos történelemtankönyvet a határozat kampányszerű végrehajtása során egyedül, partizán módon újraterveztem. Addig példátlan módon a négy kötet egyszerre, egy év alatt megjelent. A változást a teljesen új tipográfia, a szöveg didaktikai szempontok szerinti differenciálása, a most általános kéthasábos elrendezés előképét jelentő marginális címrendszer és az élvezhető méretű képek tudatos szerkesztése jelentette. A párttitkár kezdeményezésére mindenki fegyelmet kapott, az irodalmi vezető is, szegény Kislaki Károly, kiváló történelemtanár – ő volt a főszerkesztő – majdhogynem ebbe halt bele, azonnal kérte a nyugdíjazását. Az volt a bűnünk, hogy a könyvek ránézésre nagyobbak tűntek, mint elődjeik, bár a szöveg bizonyíthatóan kevesebb lett. Én is komoly figyelmeztetést kaptam. Tulajdonképpen ez adta a lökést ahhoz, hogy elfogadjam Eperjessy Géza hívását, és megpályázzam az általános iskolai tanárképzés újraalakuló budapesti műhelyének egy adjunktusi helyét.

Kaposi József interjúja Závodszy Gézával tankönyvekről, tankönyvkiadásról egy tankönyvszerző történész szemével

Egy általános iskolai és egy gimnáziumi tankönyvet tankönyvkiadás éveimben mégis elkövettem. A könyvek nem magyarul, hanem román fordításban, a magyarországi román anyanyelvű tanulók számára jelentek meg. A történetet érdemes fölidézni, mert jól illusztrálja, milyen kanyargós és keskeny ösvényeken araszolt minden – még oly jó szándékú – szellemi törekvés azokban az években. Ez ügyben is párthatározat mondta ki: a magyarországi nemzeti kisebbségek ne csupán a nyelvükre lefordított hazai történelem- és földrajztankönyvek anyagát tanulják, hanem készüljenek számukra történelmüket, anyaországukat bemutató kiegészítők is, hiszen ezek a szomszédok, amint a politika erősen hangsúlyozta, „testvéri”, népi demokratikus országok. Minden közreműködő lelkes volt, mert a méltányolható igényen túl – kissé naiv módon – arra gondoltunk, hogy a szomszédok a példát követni fogják. Alkalmas szerzőkben nem volt hiány – a román kiegészítőt kivéve. Utóbb, amikor a feladatot rám testálták, kiderült, miért. Ma már nehéz elhinni, de a munkabizottságban voltak olyanok, akik a népek barátságára hivatkozva a délibábos dákoromán elmélet mellett kardoskodtak, s bár a Történettudományi Intézet (Szász Zoltán) részéről minden támogatást megkaptam, az ügy egy kis följelentés révén megjárta a Pártközpontot. Egyébként a hazai németek számára is készültek kiegészítők – s milyen meglepő! – Németország és Ausztria története helyett a hazai németiség történetét és az NDK földrajzát tartalmazták.

Nem sokkal később, az 1970-es évek végétől a közoktatás egészét érintő tantervi reform végrehajtásaként új tankönyveket kellett írni. Olyan oktatáspolitikai döntés született, hogy minden egyes szerzőt pályázat útján választják ki. A pályázónak a kiírásban megjelölt két tantervi fejezetet kellett kidolgoznia. A jelíges pályázatokat, mint utóbb bebizonyosodott, valóban titkosan, szigorúan szakmai alapon bírálták el. Már főiskolai adjunktusként én is beadtam egy szövegváltozatot a harmadik osztályos gimnáziumi történelemtankönyvre, és első díjat kaptam. A bírálóbizottság elnöke Hanák Péter volt az MTA Történettudományi Intézetéből, tagok voltak az Országos Pedagógiai Intézet és a Tankönyvkiadó egy-egy munkatársa és két szakfelügyelő.

A tankönyvíráshoz nélkülözhetetlen színvonalas, friss szellemű összefoglaló munkák, mind a magyar, mind az egyetemes történeti témakörökben jórészt hiányoztak, de Vörös Károly jóvoltából megkaptam a készülő ún. tízkötetes akadémiai szintézis megfelelő fejezeteinek kefelevonatát. Az egyetemes történeti részekhez angol nyelvű szakirodalmat is használtam. Az akkor már ostorozott „Európa-centrikus” látásmód oldása érdekében, no meg az érdekesség kedvéért, tulajdonképpen ötletszerűen, tantervi háttér nélkül választottam ki és emeltem a tankönyvbe például Toussaint-Louverture, Mohamed Ali, Benito Juarez alakját. Érdekes megfigyelni, hogy mint kanonizált tananyagot, ezeket az adalékokat az újabb történelemtankönyvek is tartalmazzák. A tankönyv mind tartalmilag, mind módszertanilag teljesen újnak tűnt.

A tankönyvet A/4-es méretben, 2/3 – 1/3 arányban osztott tükörbe tördeltük. Ez a formátum, amely ma A/4-ben vagy B/5-ben szinte általános, akkor hazánkban előzmény nélkül állt. A szélesebb hasáb a didaktikailag strukturált tankönyvi szöveget tartalmazta. A keskenyebb hasábban eltérő színnyomással elemzésre is alkalmas forrásidézetek kaptak helyet, köztük szépirodalmi szövegek részletei is, kortörténeti forrás szerepében. A korábbiakhoz képest mennyiségében megnövelt, tartalmában megújított képanyag jó része sem illusztráció, hanem elemzésre váró dokumentum volt. A képaláírások igyekeztek érvényesíteni azt az oktatáslélektani alapelvet, hogy a képek tartalmát szavakban is dekódolni kell. Több önálló forrásfeldolgozó órát is szerkesztettem. A fiatal, kezdő tanárok lelkesedtek a könyvért, az idősebb tanárok között voltak, akik meghökkentek, balos,

Kaposi József interjúja Závodszy Gézával tankönyvekről, tankönyvkiadásról egy tankönyvszerző történész szemével

dogmatikus gondolkodású tanárok egy kis csoportja pedig aláírásgyűjtést kezdeményezett az „antimarxista” tankönyv bevonásáért. Én boldog ártatlanságban utóbbiról mit sem tudtam. A történész-akadémikus miniszter – egyébként a KB tagja – a Köznevelésben méltatta a könyvet, és ez leállította a támadásokat. A tankönyv a rendszerváltozás után, némi átdolgozást követően népszerű maradt, háromszor nyerte el a tanulók által odaítélt tankönyvi tetszésdíjat.

– Az egykönyvűség helyébe később a többkönyvűség lépett.

– A magánvállalkozások támogatása a könyvkiadásban már 1989-ben megindult, innen datálható a többkönyvűség. '89-ben, ha jól tudom, kamatmentes hitelt vehettek föl azok, akik könyvkiadót alapítottak. És születtek is tankönyvnek szánt kiadványok, de nem működött a jóváhagyás. Korábban, az 1970-es években az Országos Pedagógiai Intézet főigazgatója, utóbb a Tankönyvkiadó, persze párthatásköri listán kinevezett igazgatója írta alá a jóváhagyó nyilatkozatot.

A rendszerváltozást követő hónapokban nagy volt a bizonytalanság a történelemtanárok körében, de a szakigazgatás berkeiben is, hogy mi használható abból, ami megvan, mi nem. Általam nem ismert okból a történelemkönyveket nekem adták oda átnézésre. Ezek értelemszerűen a Tankönyvkiadó könyvei voltak, mindösszesen alig egy tucat. Egy személyben, roham munkában húztam ki sorokat vagy gépeltem a lap aljára – a gyors újranyomás számára – betoldott sorokat, ahogy azt a szerkesztői munkámban megtanultam. Ritoók Zsigmond, Gyapay Gábor maguk simították át egyébként is időt álló szövegüket. Új, rendszerváltó könyvnek számított Fekete Pál nyolcadik osztályos könyve. Jegyzet formájában jelent meg például – vidéki kiadónál – történelemkönyv a szakmunkástanulók számára.

– 1989 előtt az OPI rendelte meg a tankönyvet vagy nem?

– A Minisztérium. A tantervhez egy tankönyv készült. A '70-es évektől vetődött föl, hogy jó lenne, ha két tankönyv közül lehetne választani. Kísérletképpen egy-két esetben adott is ki párhuzamos tankönyvet a Tankönyvkiadó. Itt jegyzem meg, hogy a szakközépiskolák és szakmunkásképző iskolák szakismereti tankönyveinek elkészítése nem az OPI és nem a Tankönyvkiadó feladata volt.

– A Minisztérium megrendelte, és az OPI tette rá a pecsétet?

– Ha a tanterv változott, akkor a tankönyvet át kellett dolgozni vagy új könyvet kellett írni. A gimnáziumok illetve szakközépiskolák részére, másfelől a dolgozók iskolái számára párhuzamos könyvek készültek. Ez a körülmény alkalmat adott arra, hogy a felnőttek tankönyveibe már az 1960-as évek végétől az önálló tanulást segítő formai, módszertani elemek kerüljenek.

Amikor megkaptuk az új tantervet, döntés született az új tankönyv megjelenésének határidejéről, és megalakult a tankönyvi munkabizottság. A munkabizottság tagja volt a kiadói szerkesztő, az OPI szakmetodikusa és a Minisztérium szakreferense. A hetvenes években a Minisztériumban még voltak szaktárgyi felelősök. A Tankönyvkiadóban az általános iskola történelemtankönyveit Dürr Béla, a szakoktatás dokumentumait Juth Lenke gondozta. Az OPI-ban az általános iskolai történelemtanítással Szebenyi Péter, a középiskolával Eperjessy Géza, a szakoktatással Bodó György foglalkozott. Szabolcs Ottó volt a főnök. A Minisztériumban a gimnáziumi történelem (és magyar) tankönyvekért Gálos Tibor, az általános iskoláért Szabolcsi József, a szakoktatásért Paár Pál volt a felelős.

Kaposi József interjúja Závodszy Gézával tankönyvekről, tankönyvkiadásról egy tankönyvszerző történész szemével

Ezekből a szakemberekből álltak össze a munkabizottságok. Az 1978-as tantervi reform megvalósítása idején az MTA is delegált tudós szakértőt (Hahn Istvánt, Makkai Lászlót, Hanák Pétert). Ha a könyvnek nemzetiségi vonatkozása volt – például az említett román, szerb-horvát, szlovák és német történeti kiegészítők esetében – akkor beléptek az OPI-ból a nemzetiségi referensek és a Tankönyvkiadó nemzetiségi szerkesztői. Ha pedig a tankönyvnek munkásmozgalmi fejezetei voltak – ez gyakorlatban a XX. századot jelentette – akkor a Párttörténeti Intézetbe – mint „Zensurhofstelle”-be – át kellett küldeni a kéziratot.

– Ezeket a tankönyveket ki is kellett próbálni?

– Bár a szándék erre megvolt, a könyveket nem próbálták ki. Az előfordult, hogy a borítóra ráírták: kísérleti tankönyv. Emlékezetem szerint a *Világnézetünk alapjai* ilyen volt, abból párhuzamos tankönyv is készült. A megjelent tankönyveket utóbírálatra adtuk ki. Kiválasztottunk két tanárt, akiket megbíztunk azzal, hogy egész évben, szeptembertől júniusig az adott könyvből tanítsanak, majd tapasztalataikról jelentést írtak.

– Akkoriban így történt a minőségbiztosítás? Megjelent a tankönyv, és a Kiadó arra törekedett, hogy ha szükséges, akkor javítson rajta?

– Három középiskolai tankönyvsorozat volt a gondjaimra bízva, a gimnáziumi, a szakközépiskolai és a dolgozóké. A könyveket minden évben újranyomták. Újranyomás előtt elolvastuk, a szükséges változtatásokat elvégeztük. Meg volt szabva, hogy az oldalak maximum 10%-át lehet cserélni. A javítás akkoriban sokkal nagyobb gondot jelentett a technológia miatt.

– A kilencvenes évek elején megjelent a többkönyves időszak.

– Igen, a törekvés a kilencvenes évek elején már érzékelhető. Az újjászervezett minisztériumban is megalakult egy főosztály, amely a tankönyvi ügyekkel is foglalkozott.

– Ez a mostani tankönyvirodának az elődje?

– Részben. De ez már az 1993-ban elfogadott közoktatási törvényhez és az Országos Köznevelési Tanács megalakulásához vezet. Előzőleg a Minisztérium a már nagyszámú és vegyes minőségű tankönyv és tankönyvi segédanyag általános revízióját rendelte el. Szaktárgyanként egy-egy főszakértőt bíztak meg – történelemből engem –, és a tucatszámú szakemberekből verbuvált munkabizottságok a ténylegesen használt valamennyi kiadványt átvizsgálták. A jó színvonalú könyvek minisztériumi jóváhagyást kaptak. 1993-tól viszont a közoktatási törvény az Országos Köznevelési Tanács Tankönyvtanácsát jelölte meg, mint amely a miniszter számára elbírálja a Minisztériumba benyújtott kéziratokat. Az illetékes főosztály (vezetője Z. Orbán Erzsébet volt) a Köznevelési Tanáccsal kapcsolatos valamennyi ügyet intézte. A főosztályon belül működött Durst Győző vezetésével a tankönyvfőosztály.

Az Országos Köznevelési Tanács hatásköre szélesebb volt a jelenleginél. Tantervek és nevelési programok esetében egyetértési joggal rendelkezett. Összetétele is más volt, mint ma. Mindenki titkosan választott személy volt, a pedagógus civil szervezetek és a tanárképzést folytató felsőoktatási intézmények jelöltjei közül. A miniszternek nem voltak személyes delegáltjai. A 21 tagú Tanács saját kebeléből választotta meg az öttagú Tankönyvtanácsot, a Tankönyvtanács titkos szavazással a saját elnökét. Másfél cikluson át, 1993-tól 1996-ig, majd 1996-tól 1998-ig én voltam a Tankönyvtanács elnöke. Tag volt például Hoffmann Rózsa, Orosz Sándor professzor, Iker János Szombathelyről, a második ciklusban Szebenyi Péter, Karlovitz János, Szabados Lajos. A törvény által előírt feladatunk

Kaposi József interjúja Závodszy Gézával tankönyvekről, tankönyvkiadásról egy tankönyvszerző történész szemével

volt, szervezeti előzményünk, tapasztalatunk nem volt. Saját hatáskörben 16 szakterületet különítettünk el, s mindegyikhez fölkerítettünk egy-egy megkérdőjelezhetetlen szaktekintélyt főszakértőnek. A könyvenként két bírálót már ők választották ki, majd a Tanács ülésén referálták a bírálatokat, s maguk is állást foglaltak. Ez különbözik a jelenlegi gyakorlattól. Ma a tankönyvi jóváhagyás államigazgatási eljárásban történik. A szakértői névsor hivatali regisztráció útján áll össze. Problémát okoz, hogy a legkiválóbb, ismert szakemberek többnyire nem hajlandók a formális előfeltételeket teljesíteni. A zárt névsorból a hivatal jelöli ki a bírálót.

– Akkor alakultak ki a szempontok meg a pontozás?

– Igen, a második ciklusban született az első szempontrendszer, hogy a szubjektív elemeket minél nagyobb biztonsággal kiküszöböljük. Én azonban 1998 után már nem vettem részt ebben a munkában.

– Onnan a Nemzeti Tankönyvkiadóhoz kerültél, amely akkor még állami vállalat volt.

– Az igazgatótanácsba neveztek ki. Ezért mondtam le a Tankönyvtanács elnöki posztjáról, a két tisztség összeférhetetlensége miatt. A Nemzeti Tankönyvkiadó ún. egyszemélyes részvénytársaság volt, állami tulajdonban. Ábrahám István volt a vezérigazgató, az igazgatótanács elnöke a germanista professzor, Bernáth Árpád, később ő lett a frankfurti könyvvásár kormánybiztosa.

– Kicsit visszakanyarodva a tankönyvpolitikához: mi a véleményed az ingyenes tankönyvről?

– Kicsit messzebről kezdem. Már beszéltünk a tankönyvek jóváhagyásáról. Vannak, akik amellet kardoskodnak, hogy egyáltalán nincs szükség jóváhagyásra, ebben meg ebben az országban nincs ilyen jogi-szakmai procedúra. Félreértések elkerülése érdekében szögezzük le, hogy az a véleményem: bármilyen jóváhagyás jobb, mintha egyáltalán nincs jóváhagyás. A jelenlegi ezernyi jóváhagyási szempont tartalmában, módszerben, nyelvi eszközökben, tipográfiában viszont odavezet, hogy hiába a sok könyv, azok bizony meglehetősen uniformizáltak. A szereplők, a kiadók, szerzők, szerkesztők és persze a hivatal emberei meg éppen a túlszabályozás miatt egyre bizonytalanabbak. Már többször elmondtam, hogy hasznos lehet, ha egy tankönyv olyan funkciókat vállal, amelyek korábban a tanári kézikönyvek feladata volt. A túlterhelt tanári társadalom részéről él is ilyen igény. Ma azonban az a helyzet, hogy minden innováció, mutatós egyedi megoldás idővel kötelező normává emelkedik. Egy tankönyvnek, például történelemből manapság egyesítenie kell a tankönyv, tanári kézikönyv, képeskönyv, forrásgyűjtemény vagy olvasókönyv műfaját. De miért ne lehetne „hivatalos” tankönyv egy rövid, csak a törzsanyagot világos szerkezetben tartalmazó dióhéjszerű kötet, amely a tanári alkotóerőnek nyit teret, ha a tanulócsoporthoz, a pedagógus karakterének éppen az felel meg? Tehát a sokkönyvűség visszájára fordul, éppen a műfaji, módszertani sokszínűség nem valósul meg, pedig azok, akik a tankönyvpiac kifejezést meghonosították, a tartalmak, módszerek versenyére gondoltak.

De a kérdés az ingyenes tankönyvre irányult. Ma a tankönyvpiac kifejezést sokan hajlamosak közgazdasági jelentésben használni. Viszont ha a tankönyv áru, és a piacon több termelő versenyez a fogyasztóért, másfelől az ún. végfőhasználó, a tanuló, a család a tankötelezettség folytán az ár megfizetésére kötelezett, az alkotmányos szempontból aggályos. E megállapítást az Országos Köznevelési Tanács az 1997-es évről készített jelentése (Tanulmányok a közoktatásról) már tartalmazta. A tankönyv ára egyfajta a

Kaposi József interjúja Závodszy Gézával tankönyvekről, tankönyvkiadásról egy tankönyvszerző történész szemével

gyermekekre, gyermekes családokra kivetett adó, hogy ne mondjam sarc, amely az előállítás költségein túl tartalmazza a marketing, a terjesztés, adott esetben a hitelkamatok költségeit, a vállalkozói nyereséget. Nem gondolod, hogy rendszeridegen, hogy egy államilag előírt és szavatolt dokumentum árában – bárki fizesse is azt – például marketingköltségek és a terjesztők érdekeltségét serkentő juttatások vannak?¹

Nagy tévedés volt, amikor az 1992. évi V. tv. a tankönyveket a szabad árkategóriába sorolta. Azóta létezik árkorlát, szakminiszteri hatáskörben, de az alku során a Minisztérium a főnti tételeket az elmúlt években lényegében elismerte. Ugyanakkor a költségvetésre érhető módon növekvő nyomás nehezedik, hogy a szociális szempont valamilyen mértékben érvényesüljön, és a hátrányos helyzetű családok gyermekei a tankönyveket térítés mentesen vagy támogatással kapják meg.

– Ez a befektetés költsége, mert amikor egy könyvet fejleszték, akkor abban befektetés is van.

– A rendszer évekig úgy működött, hogy a kiadó államilag garantált hitelből kockázat nélkül legyártotta a megrendelt, fix példányszámot. Ma már a legnagyobb, tőkeerős kiadók valószínűleg nem szorulnak hitelfölvételre. Tudok meglévő, bevált sorozatok mellé történő ambiciózus, párhuzamos fejlesztésről. Viszont egyes kisebb kiadók a legutóbbi időkig úgy működtek – senkit sem akarok megbántani, de vannak személyes tapasztalataim –, hogy a szerző hozomra kidolgozta a pedagógiai tervet, történelem vagy földrajz tankönyvek esetében például hozta a saját fotóit, szabad felhasználású sajtókról képeket gyűjtött, kiadói munkatársak híján szerkesztő és korrektor is egy személyben, s munkadíjat a jóváhagyás és megjelenés után kap, ha kap, mert a szerződésben még ezt is a ténylegesen eladott példányszámhoz kötötték. Mint ismeretes, jóváhagyásra – helyesen – nem kell kiadott, kész könyvet benyújtani, elegendő a makett. Sok esetben a legnagyobb előzetes költség, „befektetés” a jóváhagyás díja. Ez valóban aránytalanul nagy összeg, amely a túlbonyolított jóváhagyás bürokratikus apparátusának működtetésére folyik el, és a tankönyvek árában végül szintén megjelenik.

Lehetőleg ne is használjuk a tankönyvpiac kifejezést, legalábbis közgazdasági értelemben ne, és mondjuk ki, hogy a tankönyv olyan dokumentum, amelyről intézményein keresztül a társadalom gondoskodik. A jövőben kiadói/vállalkozói nyereség, „profit” elismerése helyett a szolgáltatás díját kellene beárazni. Nyilván nem függetlenül a tankönyvvászték mértékétől.

– 1990-ig az volt a probléma, hogyan lehet az egyből több tankönyv, most az a kérdés, hogyan lehet a többől egy?

– Nem ez a kérdés. Egyebek között az lenne a cél, hogy a társadalmi költségek, amelyeknek jelentős hányadát nem a társadalom egésze, hanem a gyermekes családok fizetik, csökkenjenek. Nem vagyok közgazdász, költségelemzésre nem vállalkozom, de az szembeűnő, hogy miközben a „piacvezető”, tehát legnagyobb példányszámú megrendelt történelemtankönyv (Száray–Kaposi: Történelem IV) ára 2009/2010-ben 1560 Ft, az árkorlát e kategóriában 2190 Ft volt. Téves az a benyomásom, hogy az árkorlát a kis példányszámú könyvek elszámolt költségei felé közelít? Mellesleg a jelentős közpénzt fölemészítő Kompetencia Konzorcium 2009-ben miniszteri engedéllyel az árkorlátra még rátett 50 %-ot. A Kompetencia Konzorcium szerintem botrányos ügyét itt nem akarom részletezni, arról elmondtam a véleményemet a Köznevelési Tanács 2009. december 10-i ülésén, el lehet olvasni a Minisztérium honlapján.² A Konzorcium könyveit csak azért hozom szóba, mert

Kaposi József interjúja Závodszy Gézával tankönyvekről, tankönyvkiadásról egy tankönyvszerző történész szemével

elrettentő példák arra, hogy amikor semmi sem drága, mennyire gazdaságtalan, papírpazarló lehet a tördelés, és hogyan jelenik meg a négyszínnyomás ott, ahol semmi sem indokolja.

– Azt mondják, 17 milliárd az egész piac – és ebből 7 milliárd az állami pénz –, a többit a szülők fizetik.

– És ez a költségvetési 7 milliárd évről évre semmivé foszlik. Ha jók az idézett számok, a költségvetés nagyjából hároméves kiadása fedezné a teljes tankönyvszükséglet egyszeri legyártását, noha az eddig mondottakból következik, hogy a 17 milliárdra becsült társadalmi költség lehetne kisebb is. Az ingyenes tankönyv ugyanis nem azt jelenti, hogy folytatjuk a használd és dobd el egyáltalán nem XXI. századi gyakorlatát. A tankönyvek könyvtári állományba kerülnének, és a tanuló év végén visszaadná a tartós kötésű, kemény táblájú könyvet. Az a minőség például, amelyben a Zrínyi Kiadó a Katonai alapismeretek című tankönyvet megjelentette, ennek a célnak tökéletesen megfelel. A polcomon ott van egy, az igencsak gazdag Egyesült Államokban megjelent történelemtankönyv. Belső borítóján táblázat, fejlécébe a tulajdonos intézmény neve írandó. A táblázatban 9 (!) egymást követő használó számára rubrika, külön rovat a kikölcsönzés és a visszaadás állapotának fölűntetésére. Tehát úgy pontos, ha ingyenes tankönyv helyett könyvtári állományba vett kölcsönzött tankönyvről beszélünk. A rendszer persze igazán jól az egész napos iskolában működik, amelyre nem utolsó sorban a halmazottan hátrányos helyzetű gyermekek érdekében egyébként is égető szükség lenne. A tankönyveket nem viszik–hozzák az otthon és az iskola között, s az örököld zsémbelés az iskolatáska súlyáról is okafogottá válik. Az egész napos iskola magától értetődően étkeztetést, mégpedig minden gyermek számára ingyenes étkeztetést kell, hogy jelentsen.

– Egy iskolatípuson belül egy évfolyamon két-három párhuzamos tankönyv létezik.

– Vagy 5-6. De nem kell visszatérni az egykönyvűséghez. Akár úgyis működőképesé tehető a rendszer, ha minden olyan tankönyvet megvásárol az állam, amely egy valóban szakszerűen megállapított normának megfelel. Természetesen a fölhasználó intézmény, tanári munkaközösség előzetes rendelése alapján, ésszerű példányszám esetén.

– Egy tanár nem tud nyolc tankönyvet áttekinteni.

– Hát ne legyen nyolc tankönyv. Hogy legyen-e korlát a tankönyvvásztékban, az oktatáspolitikai döntés kérdése. Az elmúlt két évtizedben a demokráciával társított korlátozás nélküli piac dogmája folyamatosan bénította a döntéshozókat, az oktatás ügyeiben is. Egy széleskörű fölhatalmazással rendelkező kormány kijelentheti, hogy tantárgyanként ennyi-vagy annyiféle tankönyv költségeit vállalom. Én egy publikált tanulmányomban³ kompromisszumként azt javasoltam, tantárgyanként legyen maximum három könyv. Ha van egy szilárd kormány, egy szakértő miniszter, ha birtokunkban van egy átfogó program, melynek pilléreit alapértékek alkotják, pályázatot kell kiírni. Meg kell hirdetni, hogy a feltételeket teljesítő legfeljebb három legjobbat megvásárolja az állam. Gondos jogi előkészítésre, tisztességes eljárásra van szükség, hogy a szereplők ne rohanjanak a versenyhivatalhoz vagy a bírósághoz.

– Hogyan lehetne kiiktatni, hogy a kiadók visszajuttassanak valamit az iskoláknak annak fejében, hogy tőlük rendelnek könyvet? Ha csak egy könyv lenne, ez a probléma nem létezne.

Kaposi József interjúja Závodszy Gézával tankönyvekről, tankönyvkiadásról egy tankönyvszerző történész szemével

– A kérdés jogos, de éppen a jelenlegi kvázi piaci helyzet veti föl. A vázolt terv szerint az állam pályázat útján hitelesít, a hitelesített tankönyveket választásra fölkínálja, majd az előjegyzésnek megfelelő példányszámban megrendeli, megvásárolja és a közoktatási intézményekbe kiszállítja.

– A megpályáztatás esetén a tankönyveket nem is kellene jóváhagyni?

– Ezeknek az elképzeléseknek csak az elvi váza egyszerű. Ha megszületett a döntés, ha kitértük a célt, hogy be kell vezetni a könyvtári állományba fölvett „ingyenes” tankönyvek rendszerét, utána következik a neheze. A hitelesítés minőségbiztosítás is, jóváhagyás, ha úgy tetszik, amiben remélhetőleg nem a karakterek számolgatásán lesz a hangsúly. Ennél azonban sokkal bonyolultabb feladatokat is meg kell oldani. A közgazdasági számítások elvégzésére, a jogi környezet megteremtésére már utaltam. De el kell döntenünk például, hogy a változások fölmenő rendszerben történjenek-e. Nyilván igen, de milyen ütemben, milyen lépcsőfokokkal? Kézenfekvő, hogy a rendszer az első négy (elemi) osztályban, különösebb halogatás nélkül akár egy lépcsőben bevezethető. Teljesen szektor semlegesesen történjék a költségvetési források fölhasználása – ami szerény véleményem szerint ma visszatetsző gyakorlat – vagy csak az állami-önkormányzati, egyházi és kiemelt alapítványi iskolák részesüljenek belőle? Hogyan teremtsük meg a tárgyi és személyi feltételeket? De ne üljünk föl fordítva a lóra, összegyűjtve mindazt az előzetes feltételt, felsorolva mindazokat a nehézségeket, amelyek miatt a megvalósításhoz már akár hozzá se kezdünk!

JEGYZETEK

¹ A tankönyvterjesztés rendjében a 2013/14-es tanévre érvényesen tudomásom szerint érdemi – pozitív – változás történt.

² A Kompetencia Konzorcium kísérleti – használhatatlannak bizonyult – tankönyveire és az azokat előkészítő programokra több mint 18 milliárd forint közpénz folyt el.

³ ZÁVODSZKY Géza (2002): *Tankönyvvilág. Múlt, jelen, jövő.* In: Tankönyvelméleti tanácskozás 2001. Szerk. KARLOVITZ János. Tankönyvesek Országos Szövetsége, Budapest, 35-41.